

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 351.74(477)(091)

В. А. ГРЕЧЕНКО,

*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ЛІТОПИС ІСТОРІЇ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ І ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Історія поліції / міліції та органів безпеки завжди викликала неабиякий інтерес у істориків, істориків права, політологів, кримінологів, соціологів, психологів, представників самих цих органів та багатьох інших фахівців різних галузей життєдіяльності та просто читачів. Очевидно, це тому, що, як висловився політичний діяч та державознавець XIX ст. Фрідріх Ромер, «діяльність поліції невичерпна, як саме життя». Ще однією причиною такої уваги є те, що діяльність цих органів пов'язана з певною утаємничістю, використанням оригінальних прийомів та методів роботи. Важливим є також те, що від діяльності цих органів залежать життя та долі дуже багатьох людей, а іноді цілих держав. Таким чином, вплив цих органів на історію, як «ззовні», так і «зсередини», не викликає сумнівів. У цьому ми вбачаємо актуальність та важливість дослідження А. С. Чайковського¹ та колективу авторів, які йому допомагали (а це генерал-майор міліції, заслужений юрист України В. Д. Сущенко, доктори історичних наук М. Г. Щербак та В. Ф. Шевченко, кандидат юридичних наук, директор Музею МВС України В. А. Довбня, співробітник газети МВС України «Іменем Закону» М. В. Сальник, полковник С. А. Чайковський, майор міліції О. В. Кожухар, науковий співробітник Національної академії внутрішніх справ Л. М. Бакутіна).

Автор у передмові пояснює, чому саме так він назвав свою книгу: органи внутрішніх справ та безпеки «еволюціонізуються, у сукупності вони щодалі більше набували обрисів айсберга: на поверхні для суспільства виднілася лише невеличка їхня складова, все інше утаємничувалося ...» (с. 5 книги). Проте, як нам здається, це не зовсім вдала назва, – скоріше літературна, ніж наукова, оскільки вона не передає зміст дослідження. Автор претендує саме на дослідження, і для цього в нього є всі підстави.

Автори починають свою книгу у прямому розумінні з «допотопних часів», тобто з аналізу текстів Старого та Нового Завітів, які свідчать, що уже в ті часи засилялися таємні вивідувачі, використовувалося конспіративне житло, започатковувалися елементи негласної роботи (с. 18).

Проте мене особисто, як одного з авторів монографії за подібною тематикою «Поліція в Україні: історико-правове дослідження» цікавили, в першу чергу, питання, пов'язані з історією поліції в XVIII – на початку XX ст. Слід відзначити, що висвітлення цього періоду виявилось достатньо насиченим, цікавим і пізнавальним. Цьому сприяє і архітектоніка книги, у якій багато ілюстрацій, фотографій та історичних довідок про діяльність деяких установ та біографій людей, дотичних до цієї ж сфери, що виділені у спеціальну колонку. Це надає книзі додаткових бонусів, оскільки позбавляє її «академічної сухості» і сприяє легкому засвоєнню матеріалу, що полегшує її загальне сприйняття і розширює коло можливих читачів. Але водночас у цьому можна вбачати і певний недолік книги, оскільки вона стає більш схожою на науково-популярне видання, ніж на монографічне дослідження, тим більше, що посилань на літературу у книзі немає. Проте це не значить, що автори не спираються у своєму дослідженні на архіви, історичні документи, нормативно-правові акти Гетьманщини, Російської імперії, Української Центральної Ради, Української держави гетьмана Скоропадського, Директорії, УСРР тощо. Треба відзначити, що назва

¹ Чайковський А. С. Айсберг / А. С. Чайковський. – К. : Парлам. вид-во, 2013. – 704 с.

П розділу книги «Наглядати невідступно...» не є оригінальною – саме так називається монографія О. Н. Ярмиша, присвячена діяльності політичної поліції, що вийшла друком у 1992 р.

У рецензованій роботі знайшла достатнього висвітлення проблема труднощів та перешкод, які були на шляху створення радянської міліції в Україні та заважали досягненню більш значних успіхів у цій справі. Автор не лакує дійсності, не гіперболізує досягнення, а розкриває події та процеси у реалістичному ключі, підтверженому документами та фактами. Ця відмітність книги є тим більш важливою, що автор розглядає цей процес не як однолінійний – знизу і вгору, а як складний, суперечливий поступ вперед, проте з властивими тому часу відступами та певного роду лакунами. У зв'язку з цим у полі уваги автора опинилися особливості створення та функціонування радянської міліції у вказаний період і саме ці особливості і є багато в чому новизною дослідження.

Щоб зробити своє дослідження об'єктивним і достовірним, автор застосував методи та принципи як загальнонаукового, так і вузькодисциплінарного характеру. Основний акцент у роботі було зроблено на системному підході до вивчення становлення та розвитку міліції та органів держбезпеки в Україні, що дало змогу розглянути їх розвиток усебічно та зробити необхідні узагальнення та висновки. Як нам здається, це – важливий елемент наукової новизни роботи.

Не обійшов автор увагою і репресії серед чекістсько-міліцейських кадрів, діяльність органів внутрішніх справ і держбезпеки у часи воєнного лихоліття, у часи відлиги та застою, в книзі дано цікаві портрети міністрів внутрішніх справ М. О. Щолокова, І. Х. Головченка, І. Д. Гладуша та інших. Безліч цікавих фактів, довідок, узагальнень, спогадів, цифр притаманні цьому виданню, яке, за «гамбурзьким рахунком», є певним чемпіоном серед видань подібного роду. Навряд чи хтось з читачів буде розчарований, прочитавши цю книгу. Сам прочитав і вас запрошую.